

سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی دانشگاه پیام نور استان مازندران

براساس شش مهارت بزرگ آیزنبرگ و برکویتز

مجید شیرزاد^۱، عبدالرسول جوکار^۲، نیر ترقی خواه دیلمقانی^۳

۱. مربی، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۲. دانشیار، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

۳. مربی، علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه پیام نور، تبریز، ایران.

تاریخ دریافت: (۱۳۹۶/۰۳/۰۱) تاریخ پذیرش: (۱۳۹۷/۰۶/۲۵)

Information literacy and its Components in PNU Faculty Members of Mazandaran Province Based on Big Six Skills of Eisenberg & Berkowitz

Majid Shirzad¹, Abdul Rasoul Jokar², Nayer TaraghiKhah Dilmaghani³

1. Instructor of Knowledge & Information Science, Payame Noor University, Tehran, Iran.

2. Associate Professor of Knowledge & Information science, University Shiraz, Shiraz, Iran.

3. Instructor of Knowledge & Information Science, Payame Noor University, Tabriz, Iran.

Received: (2017/05/22) Accepted: (2018/09/16)

Abstract

Purpose: Faculty members as one of the basic elements of production and transfer of knowledge play an important role in promoting the scientific status of the university and the community. This study aims to determine the level of information literacy and its components in PNU faculty members of Mazandaran province (Iran).

Methodology: This study is a descriptive survey and the study population is faculty members of PNU-Mazandaran province. Using a convenience sampling method, Designed questionnaire provided all faculty members (144 persons), and finally, 85 questionnaires were received. In order to analyze the data, descriptive statistics (frequency, frequency percentage) were used.

Findings: The results showed that in total the Information Literacy among faculty members of PNU is 75/4%.

Conclusion: These findings indicate a relatively good information literacy among faculty members of PNU of Mazandaran province.

Keywords

Faculty members; information literacy; Payame Noor university; information; big six skills; Eisenberg, M. B & Berkowitz

چکیده

هدف: اعضای هیئت علمی دانشگاه به‌عنوان یکی از ارکان اساسی انتقال و تولید علم و دانش، نقش مهمی در ارتقای وضعیت علمی دانشگاه و درواقع جامعه دارند. هدف پژوهش حاضر تعیین میزان سواد اطلاعاتی و مؤلفه‌های آن در اعضای هیئت علمی دانشگاه پیام نور استان مازندران بود.

روش‌شناسی: این پژوهش از نوع پیمایشی- توصیفی است و جامعه پژوهش، اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های پیام نور استان مازندران هستند. با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس پرسشنامه محقق‌ساخته در اختیار همه اعضای هیئت علمی (۱۴۴ نفر) قرار گرفت و در نهایت ۸۵ پرسشنامه دریافت شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار) استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج تحلیل نشان داد که در کل میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی دانشگاه پیام نور ۷۵/۴ می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری: این یافته نشان‌دهنده سواد اطلاعاتی نسبتاً مطلوب در اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های پیام نور استان مازندران است.

واژه‌های کلیدی

اعضای هیئت علمی، سواد اطلاعاتی، اطلاعات، دانشگاه پیام نور مازندران، شش مهارت بزرگ، آیزنبرگ و برکویتز.

مقدمه

عصر اطلاعات با خود چالش‌های زیادی به همراه آورده است. از مشخصه‌های این عصر می‌توان به ظهور فناوری‌های نوین در حوزه اطلاعات و ارتباطات، افزایش و تنوع منابع اطلاعات، تخصص‌گرایی و جهانی‌شدن اشاره کرد. مسلماً همه افراد برای اینکه با این تغییرات سازگار شوند، لازم است مهارت‌ها و توانمندی‌های لازم را کسب نمایند، این موضوع به‌ویژه در محیط دانشگاه که محل تولید و انتقال دانش است، بیشتر مشهود است. یک محیط علمی پویا و کارآمد نیازمند این است که همه اعضای آن از جمله اعضای هیئت‌علمی خود را با تغییرات سریع عصر حاضر در حوزه اطلاعات وفق دهند. یکی از توانمندی‌های مفید برای انطباق با این تحولات در حال پیشرفت در دنیای اطلاعات سواد اطلاعاتی^۱ است که اهمیت آن به قدری است که حتی برخی آن را مهم‌ترین مهارت قرن بیست و یکم می‌دانند (کنز و لیوت^۲، ۲۰۱۶)، این سازه در سال‌های اخیر در کشورهای مختلف دنیا توجه زیادی را به خود جلب کرده است و به‌طور کلی به مجموعه دانش و توانایی‌های فرد در تشخیص دقیق اطلاعات، ارزیابی و مقایسه آنها و نیز کاربرد مناسب آنها اطلاق می‌شود. البته نوع برخورد فرد با حجم انبوه اطلاعات در عصر حاضر، یک رفتار ذاتی نیست بلکه رفتاری است که یاد گرفته می‌شود و حتی به‌عنوان یک شیوه یادگیری تعریف می‌شود که اگر افراد نتوانند این رفتار را یاد بگیرند، در برخورد با سیل عظیم اطلاعات، مسلماً دچار سردرگمی می‌شوند. اطلاعات می‌تواند هر آن چیزی باشد که آگاهی‌بخش است، اما اینکه فرد به چه میزان از آن استفاده کند، به مهارتش بستگی دارد. واژه سواد نیز به مهارت فرد در خواندن و نوشتن، درک، تفسیر، دسترسی و ارزیابی اطلاعات برمی‌گردد (لینبرگ، ساندین و تالجا^۳، ۲۰۱۲).

مدل‌ها و دیدگاه‌های متفاوتی در مورد مفهوم سواد اطلاعاتی وجود دارد. یکی از مطرح‌ترین آنها مدل شش مهارت بزرگ^۴ متعلق به آیزنبرگ و برکویتز^۵ (۲۰۰۳) است که جزء مدل‌های فرایندی محسوب می‌شود، یعنی نشان می‌دهد که افراد در سنین مختلف چگونه یک مشکل اطلاعاتی را حل می‌کنند (روبین^۶، ۲۰۰۸). براساس این مدل، شش مهارت سواد اطلاعاتی عبارت‌اند از: (۱) درک درست نیاز اطلاعاتی؛ (۲) راهبردهای جستجوی اطلاعات؛ (۳) مکان‌یابی و دستیابی به اطلاعات؛ (۴) استفاده از اطلاعات؛ (۵) ترکیب اطلاعات جدید با دانسته‌های قبلی و (۶) ارزیابی. این مدل در مرحله اول گوشزد می‌کند که قبل از هرگونه وارد شدن در فرایند استفاده از سواد اطلاعاتی، فرد باید متوجه نیاز اطلاعاتی خود باشد و آن را

به‌طور دقیق تشریح کند. در حالی که خیلی از افراد در این مرحله دچار ضعف‌اند و برای شناخت نیاز اطلاعاتی خود وقت کمی می‌گذارند. دقت در این مرحله موجب افزایش تمرکز و هدفمندی دیگر مراحل می‌شود (اپلتون و اور^۷، ۲۰۰۰). وقتی فرد نیاز اطلاعاتی خود و به عبارتی مسئله را مشخص کرد، دامنه اطلاعات موردنیاز را تعیین و آنها را ارزیابی کند تا نهایتاً می‌تواند به یک تصمیم مناسب در رابطه با انتخاب بهترین منبع اطلاعاتی دست یابد. در مرحله بعد فرد باید بتواند از پایگاه اطلاعاتی مناسب یا نمایه‌های چاپی استفاده کند و سپس اطلاعات را به‌درستی به کار برد و یا اطلاعات را به‌درستی استخراج کند. در مرحله پنجم مهم است که فرد اطلاعات را به‌خوبی سازماندهی کند و در یک ترکیب جدید ارائه کند. در پایان پس از اینکه فرد مراحل قبلی را با موفقیت طی کرد، باید فرایند مذکور را با ارزیابی به اتمام برساند. در واقع در این مرحله کارایی فرایند تعیین می‌شود و فرد در مورد اینکه آیا نیاز اطلاعاتی‌اش رفع شده یا نه و در مورد روش‌های مؤثر در جست‌وجوی اطلاعات و از این قبیل فکر می‌کند. این امر موجب می‌شود تا فرد نسبت به نقاط قوت و ضعف خود آگاهی پیدا کند و در نتیجه در حل مشکلات آتی و به عبارتی رفع نیازهای اطلاعاتی آینده موفق‌تر عمل کند (آیزنبرگ و برکویتز، ۲۰۰۳).

تمامی مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی اعم از تشخیص ماهیت و وسعت اطلاعات، دسترسی مؤثر و کارآمد به اطلاعات، ارزیابی اطلاعات و منابع آنها و تلفیق اطلاعات انتخاب شده به دانش قبلی، استفاده از اطلاعات برای رسیدن به هدفی خاص و آشنایی با موارد حقوقی، فواید بی‌شماری برای بهبود کارایی سازمان دارد و حتی چابکی سازمانی را افزایش می‌دهد (طبرسا، شریفی و حسینی، ۱۳۹۵).

در سال‌های اخیر پژوهش‌های بسیاری به وضعیت سواد اطلاعاتی پرداخته‌اند در این بین، چندین پژوهش در مورد وضعیت سواد اطلاعاتی در ایران انجام شده که بر میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی و یا دانشجویان تحصیلات تکمیلی تمرکز دارند.

1. Information literacy
2. Katz & Elliot
3. Limberg, Sundin & Talja
4. Big six skills
5. Eisenberg & Berkowitz
6. Robin
7. Appleton & Orr

- ۱- مهارت‌های اعضای هیئت علمی مورد مطالعه از نظر درک درست نیاز اطلاعاتی در چه حد است؟
- ۲- مهارت‌های اعضای هیئت علمی مورد مطالعه از نظر راهبردهای جستجوی اطلاعات در چه حد است؟
- ۳- مهارت‌های اعضای هیئت علمی مورد مطالعه از نظر مکان‌یابی و دستیابی به اطلاعات در چه حد است؟
- ۴- مهارت‌های اعضای هیئت علمی مورد مطالعه از نظر استفاده از اطلاعات در چه حد است؟
- ۵- مهارت‌های اعضای هیئت علمی مورد مطالعه از نظر ترکیب اطلاعات جدید با دانسته‌های قبلی در چه حد است؟
- ۶- مهارت‌های اعضای هیئت علمی از نظر ارزیابی نتیجه فرایند جست‌وجو در رابطه با رفع نیاز اطلاعاتی در چه حد است؟

روش پژوهش

طرح پژوهش حاضر از نوع پیمایشی- توصیفی است و برحسب هدف نیز از نوع کاربردی است.

جامعه آماری این پژوهش، اعضای هیئت علمی مراکز (محمودآباد، ساری، بهشهر، تنکابن، بابل، آمل، رامسر) و واحدهای (قائم‌شهر، چمستان، نوشهر، زیرآب، رینه، بندپی، بهنمیر، جویبار، نکا، کله‌بست و پل سفید) تحت پوشش دانشگاه پیام نور مازندران در سال ۱۳۹۵ است. به شیوه نمونه‌گیری در دسترس، ۱۴۴ نفر از اعضای هیئت علمی در همه واحدهای دانشگاه پیام نور استان مازندران انتخاب شدند و پرسشنامه پژوهش را دریافت کردند ولی ۸۵ نفر از آنان در پژوهش حاضر همکاری کردند. ۶۵ نفر (۴۸٪/۷۶) از شرکت‌کنندگان در پژوهش مرد و ۲۰ نفر (۵۲٪/۲۳) زن بودند. بر همین اساس تعداد اعضای هیئت علمی مرد بیشتر از زن است. همچنین همه شرکت‌کنندگان، عضو هیئت علمی بودند و ۷۰ نفر (۳۵٪/۸۲) در مقطع کارشناسی ارشد و ۱۵ نفر (۶۵٪/۱۷) در مقطع دکتری مشغول تحصیل هستند. در نتیجه مقطع تحصیلی اکثریت پاسخگویان کارشناسی ارشد است.

در این پژوهش از پرسشنامه محقق ساخته سواد اطلاعاتی استفاده شد که شامل ۴۰ سؤال است و در یک طیف لیکرت ۵ درجه‌ای از خیلی کم (۱) تا خیلی زیاد (۵) درجه‌بندی می‌شود. این پرسشنامه شامل ۶ مؤلفه است که عبارت‌اند از: درک درست نیاز اطلاعاتی (۸ سؤال)، راهبردهای جست‌وجوی اطلاعات (۸ سؤال)، مکان‌یابی و دستیابی به اطلاعات (۷ سؤال)، استفاده از اطلاعات (۵ سؤال)، ترکیب اطلاعات (۵ سؤال) و ارزیابی فرایند جست‌وجو (۷ سؤال). این شش مؤلفه از مدل شش مهارت بزرگ آیزنبرگ و برکویتز (۱۹۸۰) اقتباس شده است. بر مبنای اطلاعاتی که از بررسی پیشینه نظری متغیر سواد اطلاعاتی به‌دست آمد،

برای مثال ساجدی و اسفندیاری مقدم (۱۳۹۱) نیمرخ سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم را بررسی نمودند و گزارش کردند که ۷۰٪ از جامعه آماری به مقدار زیاد در تشخیص نیازهای و تعیین ماهیت و گستره آن تبحر دارند. ۴۸/۸٪ از پژوهشگران به مقدار زیاد با شیوه‌های دسترسی و دستیابی به اطلاعات مورد نیاز آشنایی کامل دارند. توانایی ۵۷/۷۵٪ در روش‌های ارزیابی اطلاعات، بسیار مطلوب است و ۵۸/۳٪ به مقدار زیاد جهت رفع نیازهای اطلاعاتی از کتابخانه استفاده می‌کنند.

کیخا، تهمتن و محمدی (۱۳۸۹) وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی زابل را بررسی کردند. نتایج مطالعه آنها نشان داد که میزان شناخت و استفاده از منابع اطلاعاتی در جامعه پژوهش در حد متوسط است.

هاشمی، همتی و عباسی (۱۳۹۱) نیز وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای منطقه یک را مطالعه نمودند. نتایج حاکی از آن بود که میزان سواد این افراد در سطح بالای متوسط است. سواد اطلاعاتی بالای کارکنان، تأثیرات بسیار مفیدی برای هر سازمانی دارد.

سواد اطلاعاتی علاوه بر اینکه فواید بی‌شماری برای موفقیت فرد در بافت کاری یا تحصیلی یا حتی ارتقای کیفیت زندگی روزمره دارد، شامل طیفی از توانایی‌ها به‌ویژه توانایی‌های شناختی و عادات ذهنی است. این توانایی‌ها موجب می‌شوند که فرد در تعامل با سیستم مملو از اطلاعات، بهتر عمل کند و به نتایج کارآمدتری دست یابد. به عبارتی سواد اطلاعاتی بالا، حاکی از وجود بسیاری دیگر از توانایی‌های زیربنایی در فرد است (کتز و لیوت، ۲۰۱۶).

سواد اطلاعاتی بالا مسلماً موجب تولید بیشتر علم می‌شود و سطح علمی دانشگاه را ارتقا می‌دهد و این مهارت به‌ویژه در اعضای هیئت علمی دانشگاه بسیار اهمیت دارد زیرا توسعه‌دهنده و به وجود آورنده علم و دانش هستند.

بنابراین با توجه به اهمیت بالای این سازه به‌ویژه در دنیای امروز هدف این پژوهش، تعیین میزان سواد اطلاعاتی و ابعاد آن (درک درست نیاز اطلاعاتی، راهبردهای جست‌وجوی اطلاعات، مکان‌یابی و دستیابی به اطلاعات، استفاده از اطلاعات، ترکیب اطلاعات و ارزیابی فرایند جست‌وجو) در اعضای هیئت علمی دانشگاه پیام نور استان مازندران بود. سؤال اصلی پژوهش این بود که میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی دانشگاه پیام نور استان مازندران چقدر است؟ و سؤالات جزئی پژوهش نیز عبارت‌اند:

مراکز و واحدهای دانشگاه پیام نور استان مازندران به‌طور کلی و میزان سواد اطلاعاتی هریک از مراکز (محمودآباد، ساری، بهشهر، تنکابن، بابل، آمل، رامسر) و واحدها (قائم‌شهر، چمستان، نوشهر، زیرآب، رینه، بندپی، بهنمیر، جویبار، نکا، کله‌بست و پل سفید) برحسب درصد در جدول ۱، ۲ و ۳ ارائه می‌شود.

جدول ۱. میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی

دانشگاه پیام نور استان مازندران		
عنوان	اعضای هیئت‌علمی	میزان سواد اطلاعاتی
	شرکت‌کننده در پژوهش	
مراکز پیام نور	۲۰	۷۵/۶
واحدهای پیام نور	۶۵	۷۵/۴
جمع کل	۸۵	۷۵/۴

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی مراکز پیام نور استان مازندران ۷۵/۶ و میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی واحدهای پیام نور ۷۵/۴ است و در مجموع میزان سواد اطلاعاتی کل اعضای هیئت‌علمی دانشگاه پیام نور مازندران ۷۵/۴ است.

جدول ۲. میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی

دانشگاه پیام نور به تفکیک مراکز	
نام مرکز	میزان سواد اطلاعاتی
محمودآباد	۷۸/۶
ساری	۷۷/۸
بهشهر	۷۷/۸
تنکابن	۷۶/۸
بابل	۷۵/۴
آمل	۷۰/۰
رامسر	۶۹/۴

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، در بین مراکز پیام نور، مرکز محمودآباد با ۷۸/۶ درصد بالاترین و مرکز رامسر با ۶۹/۴ درصد پایین‌ترین میزان سواد اطلاعاتی را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۳. میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی

دانشگاه پیام نور به تفکیک واحدها	
نام واحد	میزان سواد اطلاعاتی
قائم‌شهر	۸۶/۸

پژوهشگران به مصاحبه با اساتید متخصص در این حوزه، جهت ساخت ابزار پرداختند. مجموعه این مصاحبه‌ها پایه‌های اولیه‌ای شدند تا شکل اولیه پرسشنامه سواد اطلاعاتی ساخته شود. پرسشنامه اولیه طراحی شده بین جمعی از اعضای هیئت‌علمی مرکز محمودآباد توزیع شد و نظرات و ابهامات آنها در رابطه با سؤالات و سؤالات مرتبط با هریک از مؤلفه‌های پرسشنامه درخواست شد. به‌طور مشخص از این افراد خواسته شد تا در مورد روایی محتوایی و صوری سؤالات نیز دیدگاه‌های خود را مطرح کنند. براساس مشورت با آنها، سؤالات خلاصه شدند و موارد تکراری و یا بی‌ارتباط حذف شدند. سپس مجدداً پرسشنامه در اختیار آنها قرار گرفت و از نظرات آنها استفاده شد. نهایتاً پس از چندین نوبت اصلاح، پرسشنامه نهایی تهیه و تنظیم گردید و سؤالات مربوط به هر مؤلفه نیز مشخص شد. بدین ترتیب روایی صوری و روایی محتوایی این پرسشنامه نیز تأیید شد. پایایی ابزار مذکور از طریق ضریب آلفای کراباخ نیز، ۰.۹۲٪ به دست آمد که پایایی بسیار مطلوبی به شمار می‌رود.

در این پژوهش از دو شیوه مراجعه حضوری به واحدها و مراکز دانشگاه پیام نور استان مازندران و ارسال ایمیل برای ارائه پرسشنامه محقق ساخته به اعضای هیئت‌علمی استفاده شد و از آنها خواسته شد که در صورت تمایل به شرکت در پژوهش، پرسشنامه مورد نظر را تکمیل نمایند و همچنین به آنها در مورد محرمانه بودن اطلاعات پرسشنامه، اطمینان خاطر داده شد. البته به دلیل عدم دسترسی به ۲۲ نفر از اعضای هیئت‌علمی، همان‌طور که گفته شد از ارسال ایمیل هم استفاده شد که به بسیاری از ایمیل‌ها پاسخ داده نشد، ولی همه پرسشنامه‌هایی که به صورت حضوری ارائه شده بودند، تکمیل شدند و اعضای هیئت‌علمی تمایل بیشتری برای همکاری نشان دادند. ۸۰ پرسشنامه به صورت حضوری ارائه شد. ۶۴ پرسشنامه هم به باقی اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های پیام نور مازندران ایمیل شد که متأسفانه تنها ۵ نفر از آنان پاسخ دادند و مجموعاً تعداد پرسشنامه‌ها به ۸۵ عدد رسید.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها به دلیل دقت و سهولت بیشتر از نرم‌افزار SPSS 18 و از شاخص‌های پراکندگی در آمار توصیفی از جمله فراوانی و درصد فراوانی استفاده شده است.

یافته‌ها پژوهش

این پژوهش، وضعیت سواد اطلاعاتی و مؤلفه‌های آن را در اعضای هیئت‌علمی در مراکز و واحدهای دانشگاه پیام نور در استان مازندران را بررسی کرد. در ابتدا میزان سواد اطلاعاتی

در مورد سؤال ۳ یعنی میزان راهبردهای مکان یابی و دست یابی به اطلاعات اعضای هیئت علمی، بیشترین درصد پاسخ به سؤالات این مؤلفه مربوط به گزینه زیاد بود. نتایج در جدول ۶ ارائه می شود.

جدول ۶. جدول توصیفی برای مراکز پیام نور

براساس پرسش اساسی ۳			
گزینه ها	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمع
کم	۱	۱/۷	۱,۷
متوسط	۱۹	۳۱/۷	۳۳/۳
زیاد	۳۵	۵۸/۳	۹۱/۷
خیلی زیاد	۵	۸/۳	
جمع	۶۰	۱۰۰	۱۰۰,۰۰

در مورد سؤال ۴ یعنی میزان استفاده از اطلاعات اعضای هیئت علمی، بیشترین درصد پاسخ به سؤالات این مؤلفه مربوط به گزینه زیاد بود. نتایج در جدول ۷ ارائه می شود.

جدول ۷. جدول توصیفی برای مراکز پیام نور

براساس پرسش اساسی ۴			
گزینه ها	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمع
کم	۱	۱/۷	۱/۷
متوسط	۹	۱۵	۱۶/۷
زیاد	۴۳	۷۱/۷	۸۸/۳
خیلی زیاد	۷	۱۱/۷	
جمع	۶۰	۱۰۰	۱۰۰

در مورد سؤال ۵ یعنی میزان ترکیب اطلاعات جدید با دانسته های قبلی اعضای هیئت علمی، بیشترین درصد پاسخ به سؤالات این مؤلفه مربوط به گزینه زیاد بود. نتایج در جدول ۸ ارائه می شود.

جدول ۸. جدول توصیفی برای مراکز پیام نور

براساس پرسش اساسی ۵			
گزینه ها	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمع
کم	۲	۳/۳	۳/۳
متوسط	۲۲	۳۶/۷	۴۰۰
زیاد	۳۵	۵۸/۳	۹۸/۳
خیلی زیاد	۱	۷۱	
جمع	۶۰	۱۰۰	۱۰۰,۰۰

چمستان	۸۳/۰
نوشهر	۸۳/۰
زیرآب	۷۹/۴
رینه	۷۷/۴
بندپی	۷۶/۸
بهنمیر	۷۶/۶
جویبار	۷۳/۰
نکا	۷۲/۶
کله بست	۷۱/۶
پل سفید	۶۴/۴

همان طور که در جدول ۳ مشاهده می شود، در بین واحدهای پیام نور، واحد قائم شهر با ۸۶/۸ درصد بالاترین و واحد پل سفید با ۶۴/۴ درصد پایین ترین میزان سواد اطلاعاتی را به خود اختصاص داده اند.

در این بخش به پرسش های اساسی پژوهش به تفکیک برای مراکز و واحدها پاسخ داده می شود. در ابتدا نتایج مربوط به مراکز دانشگاه پیام نور استان مازندران ارائه می شود. در مورد سؤال ۱ یعنی میزان درک درست نیاز اطلاعاتی اعضای هیئت علمی، بیشترین درصد پاسخ به سؤالات این مؤلفه مربوط به گزینه زیاد بود. نتایج در جدول ۴ ارائه می شود.

جدول ۴. جدول توصیفی برای مراکز پیام نور براساس پرسش اساسی ۱

گزینه ها	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمع
کم	۱	۱/۷	۱/۷
متوسط	۱۲	۲۰	۲۱/۷
زیاد	۴۲	۷۰	۹۱/۷
خیلی زیاد	۵	۸/۳	
جمع	۶۰	۱۰۰	۱۰۰

در مورد سؤال ۲ یعنی میزان راهبردهای جستجوی اطلاعات اعضای هیئت علمی، بیشترین درصد پاسخ به سؤالات این مؤلفه مربوط به گزینه زیاد بود. نتایج در جدول ۵ ارائه می شود.

جدول ۵. جدول توصیفی برای مراکز پیام نور

براساس پرسش اساسی ۲			
گزینه ها	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمع
متوسط	۲۵	۴۱/۷	۷۴۱
زیاد	۳۴	۵۶/۷	۹۸/۳
خیلی زیاد	۱	۱۷	
جمع	۶۰	۱۰۰	۰۰

در مورد سؤال ۳ یعنی میزان راهبردهای مکان‌یابی و دست‌یابی به اطلاعات اعضای هیئت‌علمی، بیشترین درصد پاسخ به سؤالات این مؤلفه مربوط به گزینه زیاد بود. نتایج در جدول ۱۲ ارائه می‌شود.

جدول ۱۲. جدول توصیفی برای واحدهای پیام نور

بر اساس پرسش ۴			
گزینه‌ها	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمع
کم	۱	۱,۲	۱,۲
متوسط	۲۸	۳۲,۹	۳۴,۱
زیاد	۴۷	۵۵,۳	۸۹,۴
خیلی زیاد	۹	۱۰,۶	
جمع	۸۵	۱۰۰,۰۰	۱۰۰,۰۰

در مورد سؤال ۴ یعنی میزان استفاده از اطلاعات اعضای هیئت‌علمی، بیشترین درصد پاسخ به سؤالات این مؤلفه مربوط به گزینه زیاد بود. نتایج در جدول ۱۳ ارائه می‌شود.

جدول ۱۳. جدول توصیفی برای واحدهای پیام نور

بر اساس پرسش ۴			
گزینه‌ها	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمع
کم	۱	۴	۴
متوسط	۴	۱۶	۲۰
زیاد	۱۵	۶۰	۸۰
خیلی زیاد	۵	۲۰	
جمع			۱۰۰

در مورد سؤال ۵ یعنی میزان ترکیب اطلاعات جدید با دانسته‌های قبلی اعضای هیئت‌علمی، بیشترین درصد پاسخ به سؤالات این مؤلفه مربوط به گزینه زیاد بود. نتایج در جدول ۱۴ ارائه می‌شود.

جدول ۱۴. جدول توصیفی برای واحدهای پیام نور

بر اساس پرسش ۵			
گزینه‌ها	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمع
کم	۲	۸	۸
متوسط	۶	۲۴	۳۲
زیاد	۱۴	۵۶	۸۸
خیلی زیاد	۳	۱۲	
جمع			۱۰۰

در مورد سؤال ۶ یعنی میزان ترکیب اطلاعات جدید با دانسته‌های قبلی اعضای هیئت‌علمی، بیشترین درصد پاسخ به سؤالات این مؤلفه مربوط به گزینه زیاد بود. نتایج در جدول ۹ ارائه می‌شود.

جدول ۹. جدول توصیفی برای مراکز پیام نور

بر اساس پرسش اساسی ۶			
گزینه‌ها	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمع
متوسط	۱۶	۲۶/۲۷	۲۶/۷
زیاد	۴۱	۶۸/۳	۹۵
خیلی زیاد	۳	۵	
جمع			۱۰۰

در این بخش به پرسش‌های اساسی پژوهش برای واحدهای دانشگاه پیام نور استان مازندران ارائه می‌شود. در مورد سؤال ۱ یعنی میزان درک درست نیاز اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی، بیشترین درصد پاسخ به سؤالات این مؤلفه مربوط به گزینه زیاد بود. نتایج در جدول ۱۰ ارائه می‌شود.

جدول ۱۰. جدول توصیفی برای واحدهای پیام نور بر اساس پرسش ۱

گزینه‌ها	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمع
متوسط	۶	۲۴	۲۴
زیاد	۱۵	۶۰	۸۴
خیلی زیاد	۴	۱۶	
جمع			۱۰۰

در مورد سؤال ۲ یعنی میزان راهبردهای جست‌وجوی اطلاعات اعضای هیئت‌علمی، بیشترین درصد پاسخ به سؤالات این مؤلفه مربوط به گزینه زیاد بود. نتایج در جدول ۱۱ ارائه می‌شود.

جدول ۱۱. جدول توصیفی برای واحدهای پیام نور بر اساس

پرسش ۲			
گزینه‌ها	فراوانی	درصد	درصد تجمع
خیلی کم	۱	۴	۴
کم	۱	۴	۸
متوسط	۱۰	۴۰	۴۸
زیاد	۱۲	۴۸	۹۶
خیلی زیاد	۱	۴	۱۰۰
جمع	۲۵		۱۰۰

مورد نظر از وضعیت مطلوبی در سواد اطلاعاتی و همه ابعاد آن (درک درست نیاز اطلاعاتی، راهبردهای جست و جوی اطلاعات، مکان‌یابی و دستیابی به اطلاعات، استفاده از اطلاعات، ترکیب اطلاعات و ارزیابی فرایند جست و جوی) برخوردار است. این یافته البته باید تکرار شود و از صحت نتایج اطمینان حاصل شد. اما یافته‌ها حاکی است که دانشگاه پیام نور استان مازندران از وضعیت مطلوب سواد اطلاعاتی در سطح اساتید دانشگاه بهره‌مند است. باید توجه کنیم که جهان هر روز، مملو از تغییرات و تحولات سریع است. سیل اطلاعات و فناوری‌های جدید با شتاب بسیار در حال حرکت روبه جلو است. اگرچه وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی مورد نظر در حال حاضر مطلوب است، اما توانمندی سواد اطلاعاتی یک توانمندی پویا است و باید متناسب با این تغییرات سریع، به‌روز و کارآمد شود. اعضای هیئت علمی باید مهارت‌های خود در این زمینه را همواره ارتقا دهند و به‌خوبی تشخیص دهند که در هر زمان از این نظر چه وضعیتی دارند. بنابراین وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی به‌عنوان ارکان اصلی دانشگاه باید به‌طور مداوم ارزیابی شود و برای ارتقای آن به‌طور نظام‌مند تلاش شود.

براساس پژوهش حاضر، سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی پیام نور در حد مطلوب است. پژوهش‌های قبلی که در مورد ارزیابی وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی انجام شده‌اند. میزان سواد اطلاعاتی را در بین این افراد در حد متوسط و بالا گزارش کردند. کیخا و همکاران (۱۳۸۹) سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی دانشگاه زابل را متوسط گزارش کردند. به نظر آنها یکی از دلایل، عدم توجه نظام آموزش به ارتقای مهارت‌ها و سواد اطلاعاتی است و جامعه پژوهش آنها نیز این موضوع را تأیید کردند و آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی از جمله شیوه‌های جست و جوی اطلاعات در اینترنت و اطلاع‌یابی از بانک‌های اطلاعاتی و منابع کتابخانه را لازم دانستند.

هاشمی و همکاران (۱۳۹۱) نیز وضعیت سواد اطلاعاتی

اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای منطقه یک را در کل متوسط دانستند ولی توانمندی این افراد در کار با رایانه و زبان انگلیسی را بسیار پایین گزارش کردند و آموزش مهارت‌های رایانه‌ای را ضروری دانستند.

ساجدی و اسفندیاری مقدم (۱۳۹۱) نیز ارائه کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی مداوم درخصوص مهارت‌های سواد اطلاعاتی را پیشنهاد کردند. یکی از علل اینکه سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی پیام نور

در مورد سؤال ۶ یعنی میزان ترکیب اطلاعات جدید با دانسته‌های قبلی اعضای هیئت علمی، بیشترین درصد پاسخ به سؤالات این مؤلفه مربوط به گزینه زیاد بود. نتایج در جدول ۱۵ ارائه می‌شود.

جدول ۱۵. جدول توصیفی برای واحدهای پیام نور براساس پرسش

۶			
گزینه‌ها	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمع
متوسط	۹	۳۶	۳۶
زیاد	۱۴	۵۶	۹۲
خیلی زیاد	۲	۸	
			۱۰۰

شاخص‌های مرکزی پراکندگی شاخص کمی میزان سواد اطلاعاتی در مراکز و واحدهای دانشگاه پیام نور استان مازندران در جدول ۱۶ ارائه می‌شود.

جدول ۱۶. شاخص‌های مرکزی پراکندگی شاخص کمی میزان

سواد اطلاعاتی در مراکز و واحدها

نوع	تعداد	میانگین	انحراف	انحراف معیار
			استاندارد	میانگین
مرکز	۶۰	۳/۷۷۵۰	۰/۳۷۸۸۴	۰/۴۸۹۱
واحد	۲۵	۳/۷۶۴۰	۰/۵۱۳۳۷	۰/۱۰۲۶۵

براساس جدول ۱۶، میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیئت علمی مراکز دانشگاه پیام نور مازندران، ۳/۷۷ است که از میانگین مفروض (با توجه به نوع آزمون و داده‌ها، مقدار میانگین عدد سه است) بیشتر است.

بحث و نتیجه‌گیری

افزایش رقابت و تغییرات غیرقابل پیش‌بینی در عرصه کسب و کار در دستیابی به اهداف سازمانی و کسب مزایای رقابتی، چابکی سازمان، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. سواد اطلاعاتی کارکنان برای ارتقای یادگیرندگی سریع و دقیق سازمان و به‌دنبال آن افزایش توانمندی، انعطاف‌پذیری و شایستگی‌های سازمانی امری مهم تلقی می‌شود (طبرسا و همکاران، ۱۳۹۵).

اعضای هیئت علمی دانشگاه نقش مهمی در ارتقای علم و دانش دارند. از این رو، هدف این پژوهش تعیین میزان سواد اطلاعاتی و مؤلفه‌های آن در اعضای هیئت علمی دانشگاه پیام نور استان مازندران بود و نتایج حاکی از آن بود که جامعه

تا امکان مقایسه و ارزیابی بهتری از وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی فراهم شود. به هر حال برای ارتقای وضعیت علمی کشور باید در سطوح مختلف آموزشی، استانداردهایی برای سواد اطلاعاتی افراد تعیین شود و وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی چه در زمان استخدام و چه در حین اشتغال برای مثال از طریق کارگاه‌های آموزشی جهت افزایش مهارت‌های مرتبط با اطلاعات، به‌طور مداوم ارزیابی شود و برای ارتقای آن، برنامه‌ریزی شد. ارزیابی سالیانه از وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی و نظرسنجی در مورد نیازهای آموزشی می‌تواند مفید باشد. برگزاری دوره‌های آموزشی برای تقویت مهارت‌های علمی اساتید دانشگاه و آشنایی آنها با شیوه‌های جدید و به‌روز استفاده از اطلاعات ضروری است. البته آموزش و ترویج سواد اطلاعاتی نیازمند این است که نهادهایی در سطح عالی مدیریتی و در وزارتخانه‌هایی که متولی آموزش هستند ایجاد شوند تا در راستای آموزش سواد اطلاعاتی به‌طور نظام‌مند تلاش کنند. کسب اطلاعات در مورد وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های کشور اولین قدم برای ارتقای وضعیت آن و همچنین پژوهش در مورد متغیرهای مؤثر در افزایش آن است.

تشکر

از اعضای هیئت‌علمی مراکز و واحدهای دانشگاه پیام نور استان مازندران به‌دلیل شرکت در این پژوهش قدردانی می‌شود.

در همهٔ ابعاد، بالا گزارش شده، می‌تواند این باشد که آنها تصور بالایی نسبت به مهارت‌های خود داشته‌اند و این موضوعی است که در همهٔ ابزارهای خودگزارشی مشاهده می‌شود. شاید بهتر باشد که ابزارهای گردآوری داده‌ها شامل گویه‌هایی نیز باشد که روایی پاسخگویی را بسنجد. پژوهش‌های قبلی از جمله ساجدی و اسفندیاری مقدم (۱۳۹۱) نیز مهارت‌های اعضای هیئت‌علمی را مطلوب گزارش کردند ولی به دلایل این موضوع اشاره نکردند. تعداد زیادی از آنان نیز مشغول تحصیل در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری هستند. بنابراین، کماکان در حال افزایش مهارت‌های اطلاعاتی خود هستند و این موضوع احتمالاً موجب شده، تصور مطلوبی به مهارت‌های سواد اطلاعاتی خویش داشته باشند.

یکی از محدودیت‌های پژوهش حاضر، ناتوانی در جلب همکاری همهٔ اعضای هیئت‌علمی پژوهش و عدم دسترسی به همهٔ آنها بود. متأسفانه برخی از اعضای هیئت‌علمی دانشگاه پیام نور استان مازندران در پژوهش شرکت نکردند که عمده‌ترین دلیل، نداشتن وقت پاسخگویی بود. محدودیت دیگر پژوهش این است که از ابزار خودگزارشی استفاده شده است و بنابراین مشکلات ابزارهای خودگزارشی از جمله غیرواقعی بودن پاسخ‌ها را دارد. به هر حال سواد اطلاعاتی متغیری است که برخورداری از آن در سطح بالا برای اعضای هیئت‌علمی ضروری است و این افراد باید در این زمینه مهارت بسیار بالایی داشته باشند. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های مشابه در اعضای هیئت‌علمی سایر استان‌ها و دیگر دانشگاه‌ها تکرار شود

منابع

- ساجدی، محمد و اسفندیاری مقدم، علیرضا (۱۳۹۱). نیمرخ سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیئت‌علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم. *فصلنامه نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی*، ۲(۱)، ۹۳-۱۰۴.
- طبرسا، غلامعلی؛ شریفی، صدیقه و حسینی، سید احمد (۱۳۹۵). بررسی تأثیر سواد اطلاعاتی کارکنان بر چابکی سازمان. دو *فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی*، ۸(۲)، ۱۱۳-۱۳۶.
- کیخا، بتول؛ تهمتن، ایمان و محمدی، محمدحسن (۱۳۸۹). بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی.
- فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی زابل، ۸۸-۸۹، ۳(۲)، ۳۳-۲۰.
- نظری، مریم (۱۳۸۴). *سواد اطلاعاتی*. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک ایران.
- هاشمی، سید احمد؛ همتی، ابوذر و عباسی، ابوالفضل (۱۳۹۴). بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای هیئت‌علمی واحدهای منطقه ۱. *فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*، ۳(۲)، ۱۰۵-۱۲۶.
- Bruce, C. S., Candy, P. C. & Klaus, H. (2000). *Information literacy around the*

- Limberg, L., Sundin, O. & Talja, S. (2013). Three theoretical perspectives on information literacy. *Human IT: Journal for Information Technology Studies as a Human Science*, 11(2), 93-130.
- Appleton, M. & Orr, D. (2000). Meeting the needs of distance education students. *Information literacy around the world. Advances in programs and research*.
- Robin, B. R. (2008). Digital storytelling: A powerful technology tool for the 21st century classroom. *Theory into practice*, 47(3), 220-22.
- world: Advances in programs and research* (Vol. 1). Centre for Information Studies, Charles Sturt University.
- Eisenberg, M. B. & Berkowitz, R. E. (2003). *The Definitive Big 6 Workshop Handbook* (Big6 Skills) 3rd Edition 3rd Edition. Linworth Publishing Company.
- Katz, I. R. & Elliot, N. (2016). Information literacy in digital environments: Construct mediation, construct modeling, and validation processes. *Information literacy: Research and Collaboration Across Disciplines*, 97-116.
- <https://wac.colostate.edu/books/infolit/>

